

Pensioenfondsen uitgehold

De sociale partners en de minister wuiven de risico's van het pensioenakkoord voor jongeren te gemakkelijk weg, betogen vier hoogleraren en pensioenexperts.

Menig econoom is met kritiek gekomen op het pensioenakkoord. Deze kritiek wordt weggewuifd door minister Kamp (Sociale Zaken, VVD), de werkgevers en de werknemers.

Een nauwkeuriger verdeling van de klappen tussen generaties wordt breed gezien als goed punt van het pensioenakkoord. Als het hierbij was gebleven, was er mogelijk veel lof geweest, maar de kritiek spitst zich toe op de boekhoudkundige mogelijkheid om te rekenen met verwachte gunstige rendementen zonder de desastreuze consequenties onder ogen te zien. Zo kan per direct de dekingsgraad – de gezondheid van een

pensioenfonds – hoger worden gezet. We gaan immers in de toekomst geld verdienen op de beurs. Dit heeft twee ingrijpende gevolgen voor de besturing van pensioenfondsen.

Ten eerste kan per direct meer pensioen worden uitbetaald. Dit gaat wel ten koste van de jongeren, in goede en in slechte tijden. Deze herverdeling is vooral schrijnend voor pensioenfondsen met veel oudere deelnemers.

Het pensioenakkoord legt de nadruk op de bijschrijving van geïndexeerde pensioenuitkeringen in de komende jaren, bij zowel ouderen als jongeren, maar wijdt niet uit over de effecten over alle generaties heen als de laatste centen worden verdeeld in de toekomst.

In de Verenigde Staten is al zichtbaar hoe discontering met verwachtingswaarde een pensioensysteem uitholt. Over tien jaar is in de VS bij goede rendementen 40 procent van de staatspensioenfondsen geheel leeg. Over vijftien jaar heeft 65 procent van de fondsen de laatste dollar uitgekeerd. Is dit wat Kamp wil?

Dit afpikken van jongeren is des te triester bij de verdubbeling van de ratio gepensioneerden ten opzichte van werkenden in de komende decennia. De AOW-kosten stijgen mee. Rond 2030 is een soberdere AOW dus ook onvermijdelijk. Er is dus alles aan gelegen om deze generatie eerlijk en goed te laten sparen voor voldoende oudedagsvoorziening.

Ten tweede ontstaat een prikkel om risico te nemen. Een hoger percentage beleggingen in aandelen en andere categorieën met risico betekent immers een hoger verwacht rendement en daarmee per direct een gezondere dekingsgraad. Dit tart alle logica. Het bestuur van een pensioenfonds moet een prikkel krijgen om risico te nemen in lijn met het bestand van het fonds. Een ouder fonds dat sneller moet uitbetalen hoort een lager risicoprofiel te kiezen dan een jonger fonds, maar er mag geen prikkel tot verhoogd risico doorheen lopen om tekorten niet te zien. Deze kritiek wordt breed gedragen. Niet alleen actuariële consultants en academici, maar ook De Nederlandsche

naar Amerikaans voorbeeld

Bank en het Centraal Planbureau hebben zich bezorgd uitgelaten.

Het weerwoord op deze kritiek is steevast „dat het zo'n vaart niet zal lopen”. Kamp roept dat de fondsen deze berekeningsmethode niet hoeven over te nemen. Dat klopt. Vele fondsen zullen dat ook niet willen, maar de druk zal enorm zijn als één pensioenfonds van redelijke omvang begint met het betalen van indexatie uit een pot die maar net genoeg heeft om nominaal uit te keren. De recente financiële geschiedenis leert hoe een combinatie van verkeerde prikkels en *peer group pressure* mensen steevast een verkeerde hoek opdringt. Daarom staan veel pensioenfondsen niet te springen om deze mogelijkheid opgedrongen te krijgen.

Het pensioenakkoord staat bol van berekeningen waarin uit dezelfde pot op korte termijn meer indexatie wordt toegekend dan in het huidige contract. Dit is volgens het rapport een van de grootste zegeningen van het akkoord. Dit betekent dat de sociale partners zelf ervan uitgaan dat de fondsen versneld zullen uitkeren.

Ook de egaliseringsreserve wordt genoemd als redmiddel. Hiermee kunnen excessen van verwacht rendement worden gereduceerd door deze buffer eerst vol te laten lopen. Je introduceert dan een potentieel malicieuze regel en stelt er ter neutralisering een andere regel tegenover. Die neutralisatie is niet verplicht, dus de verkeerde prikkel blijft. Alleen de

40 procent van de staatspensioenfondsen in VS in tien jaar leeg

complexiteit neemt enorm toe, ten koste van de transparantie en de compleetheid van het contract. Daarom is het toch allemaal begonnen.

Zoals Kamp in *KRO Brandpunt* stelde, hebben we de voorafgaande vijf decennia, waarin ons stelsel werd opgebouwd, overleefd. In het voorbije decennium hebben we met prudente inschattingen de fundamentele ge-

legd voor meer en eerlijkere risicodeling tussen generaties, onder meer door voorwaardelijke indexatie. Risico's zijn niet vermeden, maar ook niet opgeblazen. De veel moeilijker decennia die we voor de boeg hebben, met sterke uitbetalingsstromen, eisen mogelijk nog meer discipline, vooral in de manier waarop we een enorme bak geld verdelen over generaties en de risico's in bedwang houden. Dit is voor de kwetsbare jongeren de slechtst denkbare timing voor een radicale ommezwaai.

De dramatische proeftuin van dit nieuwe concept in de VS heeft aange-toond dat het een grote stap in de verkeerde richting is.

Theo Kocken is hoogleraar risk management aan de VU. **Sweder van Wijnbergen** is hoogleraar economie aan de UvA. **Jan van de Poel** is emeritus hoogleraar *risk management* aan de Universiteit Maastricht en voormalig chief financial officer voor het ABP. **Rick van der Ploeg** is *professor of economics* aan de Universiteit van Oxford.

14 Opinie

Column **Elsbeth ETTY**

Weg met de Fries, dat is ons devies

In *Mijn Groningen*, een recent boek van journalist Sietse van der Hoek, staat de tekst van het mij tot dusver onbekende *Anti-Frieslied*. Dat werd aangeheven in cafés op de Grote Markt, uit protest tegen een enorme lichtreclame voor de Friesland Bank:

Wat zou dat – donnerwetter – betekenen? Maggi in de soep?

Geen Fries zal zich hierom bekreunen. De tekst is wel opruiend (weg met de Fries) en beledigend (Friezen zijn slecht), maar zet niet aan tot – nu citeer ik de Amsterdamse rechtbank – „de extreme emotie van diepe afkeer en vijandigheid”, die kenmerkend is voor haat. Het lied is hoogstens een uiting van een goedmoedig soort rivaliteit. Bovendien worden de Friezen niet beschimpt wegens hun geloof. Zij vormen ook geen ras, al klinkt misschien nog een vage echo door van de tribale strijd tussen Saksen en Friezen tijdens de volksverhuizingen van vijftienhonderd jaar geleden – maar die speelt geen rol in de context van het huidige maatschappelijke debat.

Van de exegese van het vonnis in de zaak-Wilders kunnen wij nog lang genieten, bij alle opluchting dat onder het proces een streep is gezet. In de film *La Terraza* van Ettore Scola zit een fantastische scène, die speelt in een Romeinse volksbuurt waarvan de bewoners elkaar bij de groentekar om de oren slaan met citaten van Gramsci en Marx. Zo iets kon je nu hier beleven. In mijn buurtcafé probeerden verhitte stamgasten elkaar te overtroeven met jurisprudentie van de Hoge Raad en het Europese Hof. „Maar in het Férret-arrest staat toch duidelijk dat...” „O ja? Dan vergeet je wel even het gezwell-arrest, waarin...”

Voor het rechtsbewustzijn is dit geen slecht teken, lijkt me. Zelf heb ik dankzij het vonnis enkele nieuwe termen geleerd, zoals ‘grensoverschrijdendheid’ en ‘krachtversterkend element’. Waar Wilders zich grof en denigrerend had uitgelaten, was dat nog niet opruiend. Waar hij zich wel opruiend had uitgelaten, was dat nog geen aanzetten tot een extreme emotie. Zijn uitspraken tegen moslims – als groep mensen – waren „niet van zodanige aard dat ze vanwege grensoverschrijdendheid strafbaar moeten worden geacht”. Zijn oproep „De grenzen dicht, geen islamieten meer Nederland in, veel moslims Nederland uit, de naturalisatie van islamitische criminelen” zette niet aan tot haat. Een „krachtversterkend element” ontbrak. Wat zou dat – *donnerwetter* – betekenen? Maggi in de soep? De toverdrank van Asterix? De oplossing luidt: ik mag iemand uitschelden voor ‘fascist’ (dit is geen belediging), maar niet voor ‘nazi’ (dit is een krachtversterkende term).

Gisteren betogde Rob Wijnberg in *nrc.next* dat Wilders de rechtbank om de tuin heeft geleid

Brief over vrijspraak Geert Wilders

Wilders versus Holocaust

Voor lezer Menno de Boer (Opinie, 24 juni) is het evident dat het kritiseren en demoniseren van geloofsartikelen op grond van een goddelijke openbaring hetzelfde – strafbaar – leed veroorzaakt als het kritiseren en ontkenen van een feitelijk en bewezen misdadend van de

met retorische kunstgrepen. De politicus maakt – soms – onderscheid tussen de gelovigen en hun geloof. Dat verhuult waartegen hij precies ten strijde trekt als hij zegt dat hij „minder islam” in Nederland wil.

Deze truc is niet door Wilders bedacht. De rechtbank volgde de Hoge Raad. Het gerechtshof in Den Bosch had iemand wegens de tekst „stop het gezwell dat islam heet” veroordeeld voor belediging van een groep mensen wegens hun geloof. „Verdachte heeft zich onnodig grievend uitgelaten over de islam en gezien de verbondenheid tussen de islam en haar gelovigen ook ten aanzien van die groep mensen die de islam belijden.” In cassatie werd dit oordeel vernietigd. Groepsbelediging slaat niet op een godsdienst, ook niet als gelovigen worden gekrenkt in hun godsdienstige gevoelens.

Ik denk dat de vrijheid van godsdienstkritiek is gebaat bij deze uitleg. Om dezelfde reden is ‘smalen de godslastering’ een onzinnelijk. Het is bedacht door christelijke zeloten. Hiermee is nog niet duidelijk wanneer grievend geformuleerde godsdienstkritiek overgaat in belediging van gelovigen. Volkomen los van elkaar zijn die begrippen toch ook niet te zien.

Zo blijven we met meer vragen zitten na het vonnis van de rechtbank. Is de conclusie juist dat naarmate ‘het maatschappelijk debat’ feller is, de wettelijke bescherming van minderheden minder ertoe doet? Het zou juist omgekeerd moeten zijn. Naarmate minderheden meer in het verdomhoekje zitten en meer reden hebben om zich onveilig, bedreigd of uitgesloten te voelen, moeten de grenzen aan wat in het maatschappelijk debat toelaatbaar is scherper worden bewaakt. Natuurlijk is het strafrecht een uiterste middel, maar ook politici zullen toch binnen het speelveld moeten blijven. Ik kan in het vonnis van de Amsterdamse rechtbank, hoe kronkelig ook, nog geen vrijbrief zien voor Wilders om ‘de Nederlanders’ tegenover ‘de moslims’ te plaatsen. De samenleving als geheel heeft er belang bij om het ontstaan van een dergelijke, intrinsiek conflictueuze tweedeling te verhinderen.

En die Friezen? Ach, die kunnen er wel tegen. Zolang het maar geen Limburgers zijn.

Streng voor migrant, genadig voor underdog

Donner zit op goede weg met zijn Integratienota.

Het is goed dat minister Donner van migranten verlangt dat ze zelf in actie komen om de taal te leren en om werk te vinden, stellen **Ahmed Aboutaleb** en **Korrie Louwes**.

De Tweede Kamer spreekt morgen over de Integratienota van minister Donner (Binnenlandse Zaken, CDA). Die kent goede en minder goede kanten. Het goede zit in de uitgangspunten die Donner bezigt voor zijn integratiebeleid. Hij stelt de eigen ver-

antwoordelijkheid centraal, evenals een aantal kernwaarden van onze samenleving, zoals vrijheid, verantwoordelijkheid, gelijkwaardigheid, tolerantie en solidariteit. Ergens in zijn nota schrijft Donner dat het wenselijke kenmerk van integratie is dat men de eigen toekomst en identiteit verbonden ziet met die van de gemeenschap waarvan men deel uitmaakt. Inderdaad – wie op die manier naar vraagstukken van integratie en samenleven kijkt, heeft een goed kompas in handen.

Het uitgangspunt dat nieuwkomers voortaan zelf voor hun inburgering verantwoordelijk zijn, onderschrijven wij voor honderd procent. Maar dat doen we niet met een on-

dertoon van ‘u zoekt het zelf maar uit’. We doen het vanuit de overtuiging dat iedere Nederlander in eerste instantie zelf er verantwoordelijk voor is iets te maken van zijn leven, om een opleiding te volgen, om een baan te vinden – om zich verdienstelijk te maken voor de samenleving waarvan hij deel uitmaakt en waarvoor hij mede vorm en inkleuring geeft. Dat uitgangspunt geldt voor iedereen en dus ook voor die mensen die naar Nederland toekomen.

Donner wijst een paar keer op de migranten in onze samenleving die het goed doen. Het is mooi dat hij hun successen benoemt, maar dit heeft ook iets

genadig voor underdog

Blijf wel onthouden dat zwakkere hulp nodig heeft

plichtmatigs. Wie het hele stuk leest, moet toch concluderen dat het al met al een vrij somber verhaal is. De zorg overheerst. Daarom komt de minister met een serie maatregelen. Daarbij zitten voorstellen die zeker steun verdienen, zoals de aanscherping van strafrechtelijke maatregelen tegen huwelijksdwang. Andere voorstellen getuigen eerder van goedkope retoriek, zoals het verbod op gezichtsbedekkende kleding. Zowel dit boerkaverbod als de carnavalsclausule heeft nog maar weinig te maken met de integratiepraktijk van vandaag.

Tien jaar geleden zou Donners nota veel meer indruk hebben gemaakt. Waarom zou je anno 2011 voor de zo-

velste keer het achterhaalde idee van de multiculturele samenleving ritueel begraven? Het is zoals NRC Handelsblad schreef, „Leuk om nog eens aan herinnerd te worden, maar het houdt wel ergens op.”

Inderdaad – we moeten verder. De samenleving is vaak ook al veel verder. Wie spreekt met jonge alloctone ondernemers, wie luistert naar de geluiden op straat en wie rondkijkt in de collegezalen van de universiteit, die proeft veel meer positiviteit.

Dit zeggen we zonder weg te kijken. Natuurlijk zijn er zorgen. We kennen de problemen van de oude wijken, de gevoels van onveiligheid en de spanningen die ontstaan als veel verschillende culturen sa-

niet wil leren spreken? Waarom geven we een uitkering aan iemand die daardoor niet meer op zoek gaat naar een baan?

De cruciale vraag is, wat ons betreft: wat doe je met die groep die wel wil, maar niet kan, die wel de drive en de wilskracht heeft, maar die niet redt zonder – financiële – hulp van buitenaf, voor wie een integratiecursus simpelweg niet betaalbaar is? Voor hen kan en mag de overheid niet zomaar wegduiken. Dat is wel wat Donner lijkt te doen. Ook de overheid heeft een eigen verantwoordelijkheid. Die groep moeten we (kunnen) blijven helpen.

Alles simpelweg aan de nieuwkomers zelf overlaten, is vragen om nieuwe problemen – vooral in deze tijd, waarin de gevolgen van de economische crisis neerslaan op deze groep burgers. Juist zij krijgen te maken met banenverlies of met korting op uitkeringen. Kan van zwakke inburgeraars worden verwacht dat ze het inburgeringstraject zelf kunnen organiseren, of kunnen betalen? Welke effecten hebben de kortingen op volwassenenonderwijs en het intrekken van geld voor taalcursussen? Donner kondigt aan dat hij wil ophouden met specifiek beleid voor diverse migrantengroepen. Hij zegt er niet bij dat hij ook het reguliere beleid uitkleedt.

Wij bepleiten een zakelijke en betrokken houding wat inburgering betreft. Iedereen die naar Nederland komt en wil meedoen, verplicht zich tot een aantal zaken. Hij kiest voor de Nederlandse samenleving, leert de Nederlandse taal spreken en stelt alles in het werk om betaalde arbeid te vinden. Dit is het ABC van de inburgering. Het betekent dat je de grondwaarden van de samenleving onderschrijft en respecteert. Bij elke naturalisatieceremonie op het Stadhuis zeggen we dat ook: „U krijgt vandaag uw certificaat, maar u kunt het ook weigeren. Dat is uw vrije keuze. Als u het certificaat aanneemt, dan kiest u onze samenleving. Dan houdt u zich aan de regels die zijn gesteld, dan spreekt u ook Nederlands en doet u actief mee. Dat is alles. Wilt u dat niet, dan doet u dat niet – even goede vrienden, maar dan staan er elke dag vliegtuigen klaar, die u naar alle landen van de wereld kunnen brengen.”

Zo duidelijk kan het zijn.

Ahmed Aboutaleb (PvdA) is burgemeester van Rotterdam. Korrie Louwes (D66) is wethouder integratie en participatie in Rotterdam.

De kinderen van ongeletterden volgen universitaire colleges

menleven in een klein gebied. Dat schuurt. Dat wringt.

We doen wat we kunnen. Als Marokkaanse of Antilliaanse jongens een winkelstraat terroriseren, treden we op. Als een man zijn vrouw slaat, al dan niet met een verwijzing naar zijn religie, leggen we die dader een huisverbod op.

Behalve die zorgen hebben we vooral ook hoop en optimisme. Kijk naar de kinderen van ongeletterde ouders die nu hoger onderwijs volgen. Die sprong vergt normaal gesproken drie generaties! Kijk naar de ambities van de tweede- en derdegeneratiealloctonen en van de nieuwkomers, naar hun motivatie om iets te maken van hun leven. Zij investeren in hun taalontwikkeling en daarmee in hun toekomst en in die van hun kinderen. We zien soms hun worstelingen, maar ook hun doorzettingsvermogen en hun overlevingsinstinct.

Niet de overheid, maar de burger zelf is primair verantwoordelijk voor de keuzes die hij maakt. Velen handelen daarnaar. Het moet vanzelfsprekend zijn dat wie legaal naar Nederland komt en wie hier woont, zijn best doet om te integreren, om een baan te zoeken, om een opleiding te volgen en om de taal te leren spreken. Velen doen hun best en slagen daarin. Zij komen goed terecht.

Een andere groep wil niet. Die heeft geen zin om de taal te leren en om haar best te doen. Die groep heeft in onze ogen niets te zoeken in Nederland. Waarom zou je een rijbewijs verstrekken aan iemand die de taal

Illustratie Pavel Constantin

Pensioenfondsen uitgehold

De sociale partners en de minister wuiven de risico's van het pensioenakkoord voor jongeren te gemakkelijk weg, betogen vier hoogleraren en pensioenexperts.

Menig econoom is met kritiek gekomen op het pensioenakkoord. Deze kritiek wordt weggevoerd door minister Kamp (Sociale Zaken, VVD), de werkgevers en de werknemers. Een nauwkeurig verdeling van de klappen tussen generaties wordt breed gezien als goed punt van het pensioenakkoord. Als het hierbij was gebleven, was er mogelijk veel lof geweest, maar de kritiek spitst zich toe op de boekhoudkundige mogelijkheid om te rekenen met verwachte gunstige rendementen zonder de desastreuze consequenties onder ogen te zien. Zo kan per direct de dekingsgraad – de gezondheid van een

pensioenfonds – hoger worden gezet. We gaan immers in de toekomst geld verdienen op de beurs. Dit heeft twee ingrijpende gevolgen voor de besturing van pensioenfondsen.

Ten eerste kan per direct meer pensioen worden uitbetaald. Dit gaat wel ten koste van de jongeren, in goede en in slechte tijden. Deze herverdeling is vooral schrijnend voor pensioenfondsen met veel oudere deelnemers.

Het pensioenakkoord legt de nadruk op de bijschrijving van geïndeerde pensioenuitkeringen in de komende jaren, bij zowel ouderen als jongeren, maar wijdt niet uit over de effecten over alle generaties heen als de laatste worden verdeeld in de toekomst.

In de Verenigde Staten is al zichtbaar hoe discontering met verwachtingswaarde een pensioensysteem uitholt. Over tien jaar is in de VS bij goede rendementen 40 procent van de staatspensioenfondsen geheel leeg. Over vijftien jaar heeft 65 procent van de fondsen de laatste dollar uitgekeerd. Is dit wat Kamp wil?

Dit afpikken van jongeren is des te triester bij de verdubbeling van de ratio gepensioneerden ten opzichte van werkenden in de komende decennia. De AOW-kosten stijgen mee. Rond 2030 is een soberdere AOW dus ook onvermijdelijk. Er is dus alles aan gelegen om deze generatie eerlijk en goed te laten sparen voor voldoende oudedagsvoorziening.

Ten tweede ontstaat een prikkel om risico te nemen. Een hoger percentage beleggingen in aandelen en andere categorieën met risico betekent immers een hoger verwacht rendement en daarmee per direct een gezondere dekingsgraad. Dit tart alle logica. Het bestuur van een pensioenfonds moet een prikkel krijgen om risico te nemen in lijn met het bestand van het fonds. Een ouder fonds dat sneller moet uitbetalen hoort een lager risicoprofiel te kiezen dan een jonger fonds, maar er mag geen prikkel tot verhoogd risico doorheen lopen om tekorten niet te zien. Deze prikkel wordt breed gedragen. Niet alleen actuariële consultants en academici, maar ook De Nederlandsche

naar Amerikaans voorbeeld

Bank en het Centraal Planbureau hebben zich bezorgd uitgelaten.

Het weerwoord op deze kritiek is stevast „dat het zo'n vaart niet zal lopen”. Kamp roept dat de fondsen deze berekeningsmethode niet hoeven over te nemen. Dat klopt. Vele fondsen zullen dat ook niet willen, maar de druk zal enorm zijn als één pensioenfonds van redelijke omvang begint met het betalen van indexatie uit een pot die maar net genoeg heeft om minimaal uit te keren. De recente financiële geschiedenis leert hoe een combinatie van verkeerde prikkels en peer group pressure mensen stevast een verkeerde hoek opdringt. Daarom staan veel pensioenfondsen niet te springen om deze mogelijkheid opgedrongen te krijgen. Het pensioenakkoord staat bol van berekeningen waarin uit dezelfde pot op korte termijn meer indexatie wordt toegekend dan in het huidige contract. Dit is volgens het rapport een van de grootste zegeningen van het akkoord. Dit betekent dat de sociale partners zelf ervan uitgaan dat de fondsen versneld zullen uitkeren.

Ook de egalisereserve wordt genoemd als redmiddel. Hiermee kunnen excessen van verwacht rendement worden gereduceerd door deze buffer eerst vol te laten lopen. Je introduceert dan een potentieel malicieuze regel en stelt er ter neutralisering een andere regel tegenover. Die neutralisatie is niet verplicht, dus de verkeerde prikkel blijft. Alleen de

40 procent van de staatspensioenfondsen in VS in tien jaar leeg

complexiteit neemt enorm toe, ten koste van de transparantie en de compleetheit van het contract. Daarom is het toch allemaal begonnen. Zoals Kamp in *KRO Brandpunt* stelde, hebben we de voorafgaande vijf decennia, waarin ons stelsel werd opgebouwd, overleefd. In het voorbije decennium hebben we met prubie inschattingen de fundamentele ge-

Mensenrechten zonder geheven vingertje

Beëindig die grenzeloze betutteling

Minister Rosenthal wil mensenrechten in niet-westerse landen uitbreiden, zonder te betuttelen. Dat kan alleen door lokale gebruiken op waarde te schatten, betoogt **Tom Zwart**.

De Nederlandse regering spreekt landen van oudsher publiekelijk aan op hun tekortkomingen in het naleven van mensenrechten. Nederland drukt op deze manier zijn verantwoordiging over schendingen uit en steekt lokale mensenrechtenverdedigers een hart onder de riem. De vraag is of deze kritiek de situatie in die landen daadwerkelijk verbetert.

Deze vraag rees naar aanleiding van van het voornemen van minister Rosenthal (Buitenlandse Zaken, VVD) om het mensenrechtenbeleid effectiever te maken. Dit voornemen uitte hij twee weken geleden in een overleg met de Kamer, in de nota *Verantwoordelijkheid voor Vrijheid*. Volgens de minister moet het „opgeheven vingertje” plaatsmaken voor samenwerking. Morgen wordt de discussie over dit onderwerp in de Kamer afgesloten.

Staten die bij mensenrechtenverdragen partij zijn, moeten hun verplichtingen getrouw uitvoeren. Zij mogen wel zelf de middelen kiezen om die internationale verplichtingen om te zetten in nationale maatregelen, zolang de resultaten maar voldoen aan de norm.

Westerse staten geven vaak de voorkeur aan het afkondigen van wetgeving en het toekennen van individuele, voor de rechter afdwingbare rechten. In Afrika en Azië gebeurt dat vooral door gebruik te maken van bestaande sociale verbanden, zoals familie en de lokale gemeenschap. Zo heeft de regering van Zuid-Afrika bij de inrichting van het pensioensstelsel voortgebouwd op de plicht die mensen daar al jaren voelen om hun oude en kwetsbare familiesleden te onderhouden.

Problemen ontstaan als westerse landen verwachten dat staten in Afrika en Azië hun mensenrechtenverplichtingen inrichten op een westerse manier. Zo is vanuit het Westen veel druk uitgeoefend op staten in Noord-Afrika om wetgeving aan te nemen die vrouwenbesnijdenis verbiedt en overtredders aanpakt. Hoewel die wetgeving inmiddels in veel staten is aangenomen, vindt vervolging vrijwel nooit plaats.

Westerlingen zijn, in hun verontwaardiging, zich te weinig ervan bewust dat juridische oplossingen minder geschikt zijn in Noord-Afrika. Intussen sluiten ze de ogen voor de positieve ontwikkelingen die zich voordoen buiten het terrein van het recht. Zo is in Senegal een campagne op gang gekomen waarbij dorpsgemeenschappen, waarin de leden onderling met elkaar trouwen, vrouwenbesnijdenis één voor één afzworen. Deze campagne heeft geleid tot een indrukwekkende afname van het

Stellingen

De Europese Unie wordt slechts dan een politieke eenheid wanneer burgers van lidstaten die permanent in een andere lidstaat verblijven daar op alle niveaus kunnen deelnemen aan democratische verkiezingen zonder dat hiervoor verandering in nationaliteit is vereist. M.A.H.P. VAN STIPHOUT Rijksuniversiteit Groningen

aantal besnijdenissen in dat land. De conclusie dat niet-westerse staten bij het nakomen van hun mensenrechtenverplichtingen tekortschieten, is vaak een gevolg van deze bijziendheid. Steeds wordt gezocht naar westerse vertalingen van de verplichtingen. Daardoor bestaat onvoldoende oog voor lokale inspanningen – zoals tijdens het begintijdperk van de fossiele brandstoffen alleen belangstelling bestond voor het winnen van aardolie en het even effectieve aardgas werd afgeakeld.

Afrikanen en Aziaten hebben vaak grote moeite met het gegeven dat hun inspanningen wat betreft mensenrechten niet worden erkend door westerlingen. De druk om westerse middelen in te zetten, ervaren zij als moreel imperialisme. Als gevolg daarvan graven zij zich in. Mogelijkheden om mensenrechten uit te breiden, worden dan niet benut.

In zijn betoog verwees de minister met instemming naar de zogenoemde ‘receptorbenadering’. Deze is ontwikkeld door de Universiteit Utrecht, om samenspraak aan te moedigen. Respect voor de manier waarop andere culturen invulling geven aan mensenrechten is daarbij het uitgangspunt. Als blijkt dat de sociale instanties die worden ingezet om mensenrechten in het land te be-

Straks verdedigen de antropologen de mensenrechten

schermen niet toereikend zijn om de norm te halen, worden oplossingen ontwikkeld met lokale deskundigen om die kloof te dichten. In de eerste plaats wordt dan gezocht naar middelen van eigen bodem.

De zogenoemde Gacaca-rechtbanken in Rwanda zijn een mooi voorbeeld. Deze traditionele rechtbanken zijn ingezet om de daders van de genocide van 1994 te berechten. Omdat zij niet in alle opzichten voldoende aan de eisen die op internationaal niveau aan een eerlijk proces worden gesteld, zijn procedurele garanties toegevoegd. Zo gaan respect voor de lokale cultuur en internationale mensenrechten goed samen. Deze benadering heeft tot op heden mooie resultaten geboekt in China en Afrika.

Het zou daarom verstandig zijn als de Tweede Kamer de door minister Rosenthal geboden uitdaging zou aannemen. Dat vraagt om een andere insteek in het mensenrechtenbeleid. Niet een snelle beoordeling van de situatie op basis van een polaroidfoto van het rechtsstelsel, maar diepgaand sociaal-cultureel onderzoek zal de doorslag moeten geven. Op deze manier zullen antropologen de mensenrechtenverdedigers van de toekomst worden.

Tom Zwart is hoogleraar Rechten van de Mens aan de Universiteit Utrecht, en curator van de Teldersstichting.

Hoewel de term ‘boerenverstand’ gebruikt wordt om aan te geven dat iets niet (wetenschappelijk) getoetst is, zijn beslissingen die op grond hiervan genomen worden vaak buitengewoon verstandig.

JANET HENRIEKE STEGEHUIS Rijksuniversiteit Groningen